

HUR FÖRVÄRVAR VI KUNSKAP OM GUD?

- om den ortodoxa teologins grund

av Fader Anders Åkerström

När personer debatterar med varandra om teologi så glömmar de ofta att de eventuellt olika slutsatser de drar oftast beror på att de haft olika utgångspunkt för hur vi vinner kunskap om Gud och de eviga tingen. Därför är det alltid viktigt, då man vill försöka lägga fram en läroframställning eller trossats, att först klargöra frågan om hur vi förvärvar kunskap.

För en ortodox kristen är filosofi eller mänskligt förstånd en återvändsgränd som aldrig kan leda en människa till säkerhet, sanning och kunskap. Kunskap är uppenbarelse från Gud och Hans skapelse i ett hjärta renat genom gudomlig nåd och människans kamp och bön. Därför står det i Saligprisningarna: "Saliga äro de renhjärtade, ty de skola se Gud" (Matt 5:8). Sanningen är inte en serie definitioner utan Gud själv, som uppenbarat sig konkret i Kristi person som sade: "Jag är sanningen". Den enda vägen till kunskap är alltså hjärtats renhet. Detta endast gör det möjligt för Den Helige Ande att ta sin boning i människan. På detta sätt och endast på detta sätt blir Gud och hela Hans skapelse känd. Han blir känd som Han verkligen är utan att bli begriplig och utan att bli förminskad för att rymmas inom det mänskliga intellektets begränsningar. Sålunda blir människans sinne (*nous* på grekiska) förenat med den levande och Obegripliga Guden. Kunskap är människans levande kontakt med Skaparen och Hans skapelse i ömsesidig kärlek.

Upplevelse av kunskap eller erfarenhet är något som aldrig kan uttryckas i mänskliga ord. När Paulus kom till tro säger han att han hört outtalbara ord. Sådan är den djupare kristna teologin - outtryckbar. Dogmer är behjälpliga formuleringar, men de är inte riktig kunskap, de är bara vägledare och ett skydd mot irrlära. En människa kan ha kunskap utan att känna några dogmer och en människa kan känna alla dogmer och bejaka dem utan att ha kunskap.

Därför har det aldrig funnits något intresse för teologiska system i den Ortodoxa kyrkan. Uttalanden från kyrkomöten är negativa, dvs. de fördömer irrlära men utlägger inte trosinnehållet. Att utge en dogmatik, dvs. en skriftlig framställning där man systematiskt försöker utlägga den kristna tron är därmed något som är mycket främmande för ortodox kyrkoliv. Nyckeln till förståelse av den ortodoxa teologin ligger nämligen inte i läsandet av en läroframställning utan i eukaristins firande, som står i det ortodoxa kyrkolivets centrum. Kyrkan är universell men förverkligas endast i sann bemärkelse i eukaristins firande i del lokala församlingen, då syndiga män och kvinnor helt och fullt blir "Guds folk".

En annan mycket viktig grundförutsättning att fastslå är att teologi inte bara är något för fackmän som de har monopol på, utan något som hela Guds folk har del i. Ansvar för sanningen delas därmed av alla ortodox kristna. Varje enskilt kristen, särskilt helgonen, besitter nämligen rättigheten och möjligheten att se och erfara sanningen. *Theologia* går nämligen inte att skilja från *theoria* (kontemplation). Den verkliga teologen är den individ som kan skåda och uppleva innehållet i sin teologi. Denna erfarenhet är inte grundad enbart på intellektet, fastän detta givetvis inte fränkänns sin förmåga till varseblivning, utan iakttagelser gjorda med "Andens öga"

som bringar hela människan - intellektet, känslorna, ja, t.o.m. sinnen - i kontakt med det gudomliga.

Uppenbarelsens "erfarenhetsmässiga" karaktär anknyter direkt till synen på utveckling. I ortodox teologi tas allmänt för givet att "nya" uppenbarelsen aldrig kan läggas till apostlarnas unika vittnesbörd. Inget nytt kan läras om Kristus eller frälsningen utöver vad apostlarna "hava hört, med egna ögon hava sett och med egna händer togo på" (1 Joh 1:1). Helgonens erfarenhet är i grunden i överensstämmelse med apostlarnas. Begreppet "utveckling" eller "tillväxt" kan man bara tillämpa på den mänskliga förmågan att tillägna sig den gudomliga sanningen, inte på sanningen själv, samt givetvis på en begreppsmässig utläggning av kyrkans lära eller vederläggning av irrläror. De ekumeniska koncilierna betonar uttryckligen att dogmatiska definitioner inte är självändamål och att konciliesfäderna motvilligt formulerade sina definitioner av läropunkter endast för att avgränsa mot felaktiga tolkningar.

Varken Skriften, kyrkomötesdefinitioner eller teologi kan tillfullo ge uttryck för Gud. De kan endast var för sig peka på någon aspekt av Hans existens eller avfärda felaktiga tolkningar rörande Hans person eller handlingar. Inget språk når helt och fullt fram till själva sanningen och kan inte säga något outtömmande om den.

Referenspoolen till den ortodoxa teologins "erfarenhetsmässiga" karaktär är den apofatiska eller negativa teologin. Med det menas att systematiskt tala om vad Gud icke är istället för att uttala vad Han är med motiveringen att inget mänskligt ord eller tanke är i stånd att göra det. Den s.k. apofatiska teologin anses sedan vara ett nödvändigt stadium i förvärvandet av kunskapen om Gud, en slags elimineringsprocess. Det är en intellektuell process, men också en andlig rening (på grekiska *katharsis*) som avhåller sig från att identifiera Gud med det som inte är Gud, dvs. alla avgudar. Men det paradoxala i denna process är att processen i sig själv inte låter människan känna Gud, utan som den Okännbare och Obegriplige. I den apofatiska teologin hävdas alltså inte bara att Gud står över mänskligt språk och förnuft, utan att Han i sig själv är ouppnåelig. Detta har den Helige Gregorios av Nyssa på ett briljant sätt formulerat när han beskriver den mänskliga själens strävan uppåt mot Gud som en elimineringsprocess som aldrig till formen når ett möjligt slut: "När hon [den frälsningssökande människan] sedan... överger allt hon funnit, då återfinns hon den Ende, som hon söker, som den Ende hon inte kan förstå." (PG 33:893B)

Detta är alltså grunden för ortodox teologi. Utan att vinna enighet i dessa frågor är de flesta teologiska debatter tämligen meningslösa, då vi i så fall talar olika språk och har olika förståelse om hur vi vinner kunskap om Gud.